

CĂRȚI TIPĂRITE DE ANTIM IVIREANUL EXISTENTE ÎN BIBLIOTECA MMB

Daniela Lală

Biblioteca Muzeului Municipiului București se poate mândri cu faptul că deține o frumoasă colecție de cărți rare, atât românești cât și străine. Puțini sunt însă aceia care știu că printre aceste valori de patrimoniu se află 2 tipăriri, valoroase nu atât prin vechimea anilor ce s-au așternut peste ele cât mai ales datorită faptului că pe ele și-a pus semnătura marele om de cultură, tipograf, creator de școală tipografică, desenator, gravor, traducător... Antim Ivireanul.

După unii cercetători, nu se știe exact când și unde s-a născut; după alții însă originea sa ar trebui situată în Georgia. Dacă ținem seama de afirmațiile făcute de către secretarul de limbă italiană al lui Constantin Brâncoveanu – Anton Maria del Chiaro suntem îndreptățiți să credem acest lucru, mai ales că Antim Ivireanul însuși semnează în cărțile sale fie <Antim Ivireanul Georgian de neam>, fie Antim Ivireanul Ieromonahul Din Iveria>

În București îl întâlnim prima dată în octombrie 1691 când tipărește „Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul sau Leon”; venirea sa în Țara Românească însă ar trebui situată între 9 nov. 1688 – data înscăunării lui C-tin Brâncoveanu și 1691 – data apariției acestei tipăriri.

La venirea sa în București funcționa o excelentă tipografie unde fuseseră tipărite celebrele culegeri de omilii sub denumirea „Cheia înțelesului” dar tot aici s-a tipărit în 1688 celebra <Biblie a lui Șerban Vodă> sau <Biblia de la București>, lucrare la care se pare, și-a adus contribuția totuși și Antim Ivireanul.

Ieromonahului Antim, călugărit între timp, i se va încredința din 1692 până în 1694 conducerea tipografiei bucureștene, timp în care acesta va scoate de sub tipar 3 cărți:

1. Slujba Sf. Paraschiva și a Sf. Grigorie Decapolitul – 1692
2. Evanghelia greco-romană – 1693
3. Psaltirea românească – 1694

Celui de-al doilea titlu, i-am acordat o atenție deosebită deoarece unul din exemplarele originale se găsește în biblioteca MMB.

Evanghelia greco-romană, București, 1693

Această lucrare a fost scoasă la lumină pe cheltuiala domnitorului Constantin Brâncoveanu și tipărită de Antim Ivireanul, în 1693 la tipografia din București.

Este o operă de o armonie și un echilibru desăvârșit în care se remarcă bogăția, finețea și delicatețea elementelor decorative.

Conține 5 foi nenumerotate, probabil pentru protecție, și 372 pagini numerotate.

Titlul pe două coloane, este încadrat într-o gravură cu compartimente, reprezentând în cele 4 colțuri pe cei 4 evangheliști; în stânga sus pe Isus Christos binecuvântând iar jos pe Sfinții Constantin și Elena care țin în mâini o cruce.

Textul, de asemenea de două coloane, este scris cu roșu și negru; în partea stângă textul în limba greacă iar în dreapta textul românesc.

Legătura este cea originală din lemn, îmbrăcată în piele verde, care din păcate în timp s-a măcinat și s-a decolorat devenind de culoare kaki; este ornamentată și aurită. Pe prima copertă se mai observă în cele 4 colțuri imprimate în aur, chipurile evangheliștilor, iar în mijloc Fecioara Maria cu pruncul în brațe. Pe coperta din spate, de asemenea în colțuri sunt chipurile evangheliștilor iar în mijloc se află scena răstignirii.

Marginile cărții sunt aurite iar hârtia folosită este filigranată.

Pe versoul paginii de titlu se află stema Țării Românești încadrată de cuvintele „cu mila lui Dumnezeu, Ioan Constantin Basarab Voevod Domn și Stăpânitor peste toată Ungrovlahia” – scrise în limba greacă. Sub stemă sunt scrise 8 versuri ce fac referire la stema și la domnitorul țării.

Structura cărții

Primele 5 pagini conțin prefața în limbile greacă și română. Pe următoarele două pagini se găsesc două vieți ale Sfântului Ioan Evangelistul, una de Sofronie și alta de Dorothei episcopul Tyrionului; pe ultima pagină se află o gravură pe lemn ce-l reprezintă pe Sfântul Ioan. Cartea reprezintă de fapt 4 evanghelii ale celor 4 evangheliști, fiecare fiind precedată de o prezentare a vieții lor de 1–2 pagini după care urmează o gravură în lemn a fiecărui evangelist iar după aceea, evanghelia propriu-zisă. Concret lucrarea se prezintă astfel:

1. **Evanghelia lui Ioan**, de la pag.45, precedată de o gravură ce-l reprezintă pe Sfântul evangelist Ioan; are la început un frontispiciu cu un ornament floral și un medalion reprezentând învierea Domnului.

2. **Evanghelia lui Matei**, de la pag. 47–118, precedată de o gravură ce-l reprezintă pe Sfântul Evangelist Matei; are de asemenea un frontispiciu ce-l reprezintă pe Isus Christos-copil.

3. **Evanghelia lui Luca**, de la pag. 129–171, precedată de o xilografie ce-l reprezintă pe Sfântul Evangelist Luca; începe cu un frontispiciu ce-l reprezintă pe Christos la mijloc, în stânga Maica Domnului, iar în dreapta sfântului Ioan.

După pagina 171 evangheliile sunt amestecate

4. **Evanghelia lui Marcu** de la pag. 217–370, precedată de asemenea de o gravură ce-l reprezintă pe sfântul evangelist Marcu.

La paginile 370–372 sunt două înștiințări, adresări sau rugăminți către cititori în limbile greacă și română.

La final apare precizarea: „tipărită de mine premiculu în eromonahi Antim de la Iviria”

Deși nu are foi lipsă, nu lipsesc bucăți din text, din păcate exemplarul deținut de biblioteca MMB, nu are o stare generală prea bună, chiar dacă ar fi să ținem seama de vechimea ei, de faptul că fondul bibliotecii ca și cel al muzeului au suferit diverse mutări și frecvente manipulări. Legătura s-a desleiat și copertile sunt deteriorate biologic. Câteva pagini au urme rămase de la probabile inundații pe care le-a suferit biblioteca, motive ce au impus transferul ei la laboratorul de conservare – restaurare al MMB. În inventarul bibliotecii apare la nr. 13474, din data de 21.VI.1961, dar din registrul de mișcare a fondurilor (RMF) reiese că lucrarea a fost achiziționată în 25.V.1958 de la Anticariatul General, cu suma de 1250 lei, consemnată în factură cu nr. 229/25.V.1958.

Revenind la Antim Ivireanul, amintim că în 1694 la intenția domnitorului și a mitropolitului țării, tipografia din București se va muta la Snagov. Aici Antim Ivireanul pune bazele unei mari tipografii cu posibilitate de imprimare în mai multe limbi el însuși ocupându-se de turnarea literelor. La Snagov tipărește 14 cărți dintre care: 7 în limba greacă 4 în limba română 1 – slavonă, 1 greco-română, 1 greco-arabă. Dintre tipăriturile în limba română, din această serie biblioteca MMB o deține pe cea din 1697 numită „Evanghelie”.

Evanghelie Snagov 1697

Lucrarea conține 180 pag. numerotate precedate de 4 file netipărite pe care s-au făcut diverse însemnări cu cerneală neagră, verde sau mov.

Titlul, este tipărit cu cerneală roșie și neagră încadrat cu chenare florale și cu frontispicii.

Pe pagina de titlu a acestei prețioase tipărituri găsim o precizare foarte interesantă și anume aceia că diortosirea cărții (adică corectura ei) a fost făcută tot de către Antim Ivireanul. „Acum o doa ora typărită și diorthosită mai cu multă nevoie... de smeritul Antimu Ivireanul”.

Textul este scris cu negru și roșu pe două coloane, fiecare coloană având 35 de rânduri. Paginile sunt încadrate de un chenar simplu.

Volumul cuprinde 4 xilografii mari reprezentând pe cei 4 evangheliști și mai multe frontispicii ornate.

Pe versoul foii de titlu se află Stema Țării Românești. Sub Stema se găsesc 10 versuri de proslăvire a domnitorului și a politicii lui. Pe foaia următoare se află două vieți ale Evanghelistului Ioan, una de Sofronie și una de Dorothei – Episcopul Tyrionul. La sfârșit la fila 18000 sunt câteva cuvinte de slavă și închinăciune lui Dumnezeu, după care se menționează anul în care s-a încheiat tipăritură, semnată de „Smeritul între eromonahi Antim Ivireanul”.

Legătura cărții este din lemn îmbrăcat în piele, ornamentată prin imprimare și aurite cu motive vegetale. Prima copertă are în colțuri pe cei 4 evangheliști iar cea din spate în medalion central scena răstignirii.

Însemnările făcute de-a lungul vremii pe această tipăritură nu sunt deloc de neglijat. La o analiză atentă, ne dăm seama că această carte a avut o mare circulație, mai ales printre fețele bisericești. Se specifică în general numele persoanelor care o dau spre împrumut, a acelor care o primesc, o vând sau o cumpără, cu câți taleri, dacă au existat sau nu martori prezenți (ei înșiși semnează pe carte), precum și împrejurările în care s-a făcut înstrăinarea ei, dar și alte tipuri de însemnări.

Spre exemplu, la fila 3 este scris: „și am cumpărat-o pe foamete eu popa Dragomir de la popa Avram și o vindea de foamete și a fost domnul nostru Ioan Vodă Basaraba în scaun la București, decembrie 21 leat 7226 (1717), și când am cumpărat-o eram diacon”. Nu se menționează în această însemnare cu cât s-a vândut dar 48 de ani mai târziu, deci în 1765 a fost vândută de popa Dragomir de la Diadul lui popa Avram pe **5 taleri**. La fila 98 este scris: „Adică eu dascălul Teodor sin popa Mitrea datam adevărat zapisul meu la mâna preotului Girsti precum să știe că am vândut această Evanghelie drept **taleri 61(6 lei)** și bani mi i-a dat toți deplin în mâna mea”

De la fila 145 aflăm că a fost vândută și în februarie 1802 de această dată cu **302 taleri**, adică 17 lei.

Constatăm din aceste însemnări că mai mult de nevoie s-a vândut această carte, și de două ori nevoie înseamnă <foamete>.

O altă informație însemnată, o găsim la fila 177 – „Să știe de când s-au cutremurat pământul foarte tare la miezul nopții în luna octombrie la zece zile spre sfânta duminică, leat 17...”, și din păcate nu se știe cât deoarece textul a fost rupt.

Sau „să știe de când au robii turcii Țara Muntenească și Țara Moldovei pe unde au putut ajunge – mai 1770”.

Lucrarea nu are o stare tocmai bună în special legătura și copertile sunt deteriorate biologic motiv ce ne-a determinat să o trimitem la laboratorul de restaurare.

În registrul inventar al bibliotecii apare la poziția 14967, fiind înregistrată la 30 dec. 1959, iar în RMF la poziția 138 pe același an. De aici aflăm că a fost achiziționată de la o persoană particulară – Margareta Rizeanu – cu suma de 300 lei, consemnată în actul cu nr. 2081 din 1959.

La rubrica obs. scrie că starea generală a lucrării în momentul achiziționării a fost proastă, probabil așa se explică și prețul mic cu care a fost achiziționată comparativ cu cealaltă tipăritură a lui Antim Ivireanul, cumpărată în același an (1250 lei). Odată cu acesta, au mai fost cumpărate de la aceeași persoană încă 6 titluri tipărite până în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, după cum urmează:

1. BIBLIA ADECĂ DUMNEZEIASCĂ SCRIPTURA – sau a lui Șerban Cantacuzino, tipărită la București, Tipografia Mitropoliei, 1688, 1000 lei.
2. SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE – Șerban Cantacuzino, București, Tipografia Mitropoliei, 1682, 250 lei.
3. PENTICOSTAR – Mihail Racoviță Voievod, Tipografia Mitropoliei, București, 1743, 250 lei.
4. DUMNEZEIEȘTILE ȘI SFINTELE LITURGHII – Nicolae Alexandru Mavrocordat, București, Tipografia Mitropoliei, 1729, 100 lei.
5. Octoih – Nicolae Alexandru Voievod (Mavrocordat), București Tipografia Mitropoliei, 1730, 200 lei.
6. PSALTIREA PROROCULUI ȘI ÎMPĂRATULUI DAVID – Mihail Racoviță, București, Tipografia Mitropoliei, 1754, 200 lei.

Toate tipăriturile afară de cea a lui Antim Ivireanul, aveau la data achiziționării o stare bună sau cel puțin mediocră. În total cele 7 lucrări au costat 2300 lei.

Aceste lucrări sunt înregistrate în R. I. de la nr. 14966 la nr. 14972 și vor face obiectul unui alt studiu.

Bibliografie:

1. Badara, Doru, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, 1998.
2. Strempele, Gabriel, *Antim Ivireanul*, București, 1997.
3. I. Bianu, N. Hodosi, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche*, tom I–IV, București, 1903–1944.
4. Tomescu, Mircea, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, 1968.
5. Sacerdoteanu Aurelian, *Antim Ivireanul arhivist bibliotecar și tipograf*, în *Glasul Bisericii*, XXII, 1963, nr. 9–10, 862–890; XXIII, 1964, 3–4, p. 223–244.

SUMMARY

Books Printed by Antim Ivireanul in the Library of the Municipal Museum of Bucharest

The MMB Library owns, among other rare Romanian or foreign books, two Evangelies printed by the famous man of letters, scholar, graphician, engraver, translator Antim Ivireanu: the Greco-Roman Evangelie printed in Bucharest 1693 and the Evangelie printed in Snagou, in 1697.